

Այսպէս ալ ճապանիացին համար Չեմ լուսար թէ մեր օրիու ճապանիերէն մէկը նոցէն անդունէ փորձել նախկին ճապանիարա ծը: Խաչ արգիշտիաց ած տեսակներն են՝ կրնաց ըստի, մեր Շաշէրէ, Զանանուաց կամ Զանանցէրէ, և արեւանաց սորտի խաղերէն՝ ըսթիվլ-չեռ (steerple-chase-ը), որու խաղար բարդաստար շամու չետ ու գրամաձայն է՝ Հանգչապ այս հայական խաղամարտին:

Ճապանիարը, որքն չնար եզա ինձ հասկնալ, վայրինապէս կազմուելիք խան մը ըըլլայով ամէն Հիման կամ քաջիրու պետք, կամ գերազակտուր իրեն համար շնորհած պարագա սու կ'ունենա՞ն անո՞ խաղամարտոր: Իրեն ուժին հաւասար ուղիղ Հայու ծը դէմն ունեցաց ատեն, կ'առաջարկուելու ճապանիազ խաղար, ո՞ր յաղթուովն գերին ու զան էր պարզաց: Պարզաց ու յաղթուովն գերին ու զան էր պարզաց:

Ինչպէս Քոր Բայլու խալին Համար պեղուած կ'ըլլայ գնամնափոր խորովակ-առու մը, ճապանիացի Համար ալ յասկանապէս փորուած պատրաստուած կ'ըլլայ ընդունած կ'փու ծը, բայց ընաւուի ի լայն՝ կրոպ: Այս անհնապային կրոյ գնամնազարանին սեպ պատին մէջ՝ դէմ դէմ փարուած կ'ըլլայ Հաստակուած շլլայ մը, կամ աւելի ձիշու կաշէ և չուանին հիմուած հաստամեսն նուու մը, որոն անուննեն ալ յօրջուուեր է խայլ: — Ճապանիաչայ:

Այդ զոյց ճապանիներուն զուսներն ունեն, կ'ըստի, մէկ մէկ լայն օրակ, խասողիներուն ձիու ուղերուն Համար, որոց միշ չնամ մեր գործուած ած սոսնամարներուն (բարպար, ւերաւու) սկսկին:

Ճապանիասա խաղոց Համաները, իրէ նու սկսական և երգիսն ունի զիսէ ս'ը ծիւնէն քաշած կամ ո՞ր սարին ունին բանած հրեղէն ք հեծած կ'ըշէին խաղափառն մէշ, և Համափառն շնորհամներէն մէկուն որը կ'անցուէր մէկու ձիուն ուղերն, միւս ողը մէկալին ձիու սուրբին:

Այսպէս կամ ու պատրաստ վիճակի մէշ, զոյց է անհամեծ նուագամաններու խրախուսիչ ու խաղագիրն ճանիքուն նշանին վրայ երկու սուսան չեծեանին բէշէին իրնեց ձիերը մէկը միավու ետքաւէն, նաև կամաց կամաց միավուած աւելի՛ արդ ու քայլ ո՞ր կ'ըշէին, ի՞դառնային շշանակածն՝ Հսկայարաց փափուն մէշ, իրառու դէմ եւած պաշուն կ'ցատիկէին մէկեմէկու հայպանին վրայէն: առակու աւելի կատաղ հաշուուն ձիերուն Հրեղէն փազին ու սոստուումներուն հնար իրներն ալ մոլոդան կ'ըշէին իրառու վրայ, կ'ցատիկէին իրառու վրայէն, կամ կ'շանային այսաէ մը զառնայ որ փիմագամանքար վրայ հայէին, կամ սպանէին, որ յաղթահար ձգէին: Ո՞վ որ ամփաք կամ ամբար դուրս ամբան վարպին ու շոյտուումներուն հնար իրներն ոչ ալ չի իր ձիու երկուը մէկ յորթահար, ոչ ալ չի իր թուրին:

Ճապանիասան ուրիմն, հին դարերու Հսկայ պատրաստներուն ձիուարուն էր, ձիուարու որ կը խաղոցէւ հրեղէն ձիերու կրակոս թիւիշըն ու բնամէր վրադաւթեածը:

Վահ ցաւը աւթուուն:

ՊԱՐՍԻԿ ԲԱՆԱՄԱՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ԱՍՏԱՐԻ «ԹՌՉՈՒՆԵՐԻ ԼԵԶՈՒ»

Եօրեւ երաւարակւոյ բանաստեղուրեան նեղինակն է Եկեղեցիուղին Աստար, մը կրօնական խոհեղապահուած վիլլուոփայ բանաստեղ, որ ծել է Կ'հաւապուռում և սուրէ մօ 110 տարի — 513-627, 1119-20-ից միջնէն 1229-1230): Խանական ամասնութիւն ամասնութիւն է Քինդիր խամի աւաստանութիւն:

«..... Սպանեցու Հուլաւու խամի օրով, նախասուկեց նախասակի ուուր նորով, » —

Գործ, որից մը դրաւա է միայն ներկայ բարգման նորիսիք, մը բարգման գրաւած է, մը կրօնակիխուալիաս ներսաւ, որի վենացիրն է «Ասենի աւասիր» (Թուղթների լեզու): Ամբողջ զործ մը զեղեցիկ այլաբանութիւն է, որ զօրոն անձին բուղթնեւնն էն: Պարզուուիր յուսպէն է, որ իրեւ Սորոմնի խորեցրական հանդէս է զայիս բանաստեղի գրչի տակ իրեւ ներկայացուցի իրաւուքնակի:

Գեղեցիք է աս սորոյնի, որով բանաստեղը դիմում է առաջին անգամ բարգման:

«Աղօմ, յուպու, նազ առաջնորդ արեալի, Պարզամարդ ասէն նովացիր իրաի.

Հասան բանես մին Սարայի ստմասնեւ,

Սորոմնին նես խօսցաւ իր թնկեր.

Նրա զահենաց խորեցրական կար դրև, նեխասական դրիշ բարդ նո զրիւու. »

Ֆողովին և ամբողջ զործի բըրգուուն նախազանցն ու ուղեցոյն է յուսուր, որ եռաւէ կ Կորուս Ամերգի մօս, իրէ ու բազաւու, ուղասուր ու զուսուր: Սիմորգ, որի ասաւուի իմասն է և ունաուն բուցնես», անց բանաստեղուրեան մէջ ներկայան ի իրեւ մարմացուն ծամաւուրեան, որ, բա բանաստեղին, Ասուաւ իմէն է: Սիմորգ ոչ ոք չի տեսէ. առաջան անօսն յանձնէ և նա Սնամասնաւմ զիշերա կիօնին. իր անմարգարէի նազանների մըրցին զէտին է գերի իրանից մը փետու, որից իմամ մարդիկ զարդար են կամակ և իր մասին: Արդ, զենէւու համար Ամերգի ուղուներ նախազանց նենից Զին: Դժւարին, կանաչուաւ նախազարդութիւն, որից խոյս ասուր համասնից է եւ առ ամբար մէկ կորիցի զէտին է, որին յացորդու է յազպի պատահանու և մի առաջ նեղինակի կորիցի պատման. այս եւեր, որ բարգմանար աւլիս ենք, կազմու մը մի ամբողջութիւն:

(*) Հօս աւանդուրեան՝ Երանիկ Արարիայի Սարա նախանց մը բարգմէ իսոս Աւելարանի՝ ուղուն հարաւու այց է ենան Սորոմնին մը յուսպի ուղեցուուքամբ. Սորոմն մերանցն է յուսպ նետ, խօսի է երս նետ ուղուն լեզու և պարզաւուել մը առաջուած մի փետու բազով, որ անխարիւին է յուսպի վիւրազուր կաւարին:

ԲԼԲՈՒԼԻ ՊԱՏԱՌԱՄԱՐԱՆԻԹԻՒԽԻՆԸ

ՆԵՐ Բարեկամիս՝
ղերասան Յ. Սեւումանին

Բըրբուն եկաւ, բըրբուն արքիւս, խելլուած,
Անչափ սիրոց ողջ զըլւսն կրտցրած,
Բից ելէշ, բիւսար էլ խօսանես,
Մէն մի հմաս ունեց զատկանց աշխարհներ :
Բացաւ բերանն, երգեց զովքը անըցնց,
Պատամանցն լեռուները հէց թըլչուն,
Սուս . « Միլրու և ն ին բուհիդն ու փոխանն,
Գիշեր ցերեկ ուրե ի երգում, ուշ մայն :
Չընայ արքօք Դաւթի նըման մը սիրու,
Օրին սիրու սատան երգեմ սիրու էրոզ :
Ին իրգին է ենձեծանցը սըրչունիք,
Ին ողոն է որ ասաւ ատոր կը երինի .
Ու կ լմնում վարդասանն իր ճշէքրով,
Կամ սիրով սլրով լորեկով, անչէքրով .
Ամէն մի ժամ յայնուն էմ մի նոր գաղանիք,
Ամէն վշշու ունեց ուրոն մեղուիք :
Ամէն անզամ, երբ սէրն նորու բըռնանայ,
Հոգու յասկան, ըրունչոյ ծո՛յ կը պատաս .
Ին ձպունչերս անզամ անզամ թէ լուտ,
Հարցած պէս ին զըլունը կը կորցնէ :
Չընան անձորդն որ չէմ անենում սիրածին,
Սուց եճ ճ ճորտում, ընդհանուսն թէն երգածին,
Մինչ զարնան երբ ողջ բնութիւնն է պատուն
Սիրունուում մոշէլ որոյն վր անպատում,
Ին էլ սըրալից, որ բանաւ եճ իր առաջ,
Վերանում են և տաճանցներն և հասաւ :
Այս, այս, սիրելունին երբ չըխոյ,
Բըրբուն ի առաջ, նըրու բէրնում երգ չըխոյ .
Բըրբունն վարդն է միայն բըրբուլիք
Գաղոնիների թափախուն մուսիւ :
Վարդի սիրոյ խոսն այսիցն եճ ու բալրած,
Որ բանակ էնութիւն եճ մոռացած :
Վարդի սիրուն երկերս արդէն շա՞տ իսկ է .
Ին ազանս թարօ ու քըլուոց վարդն իսկ է .
Ես անզոր եճ երթար առք Միջունիք,
Թունէշ սիրտար վարդի սիրով մորմորի :
Հարդիրթիրթեան երբ լմնում է սիրունին,
Ամէն չըրից պատուու է հէց նորու :
Վարդն որ այսօր պրապարի իթիթցաւ,
Հրցմանօր նախ ի մերեխու ծրատեցաւ .
Քոր զըլիք նա հէնց որ գէն է անուում,
Ժըրվան նիկոն ինձ կէմբըն ցրատեած :
Մ'որ, կարո՞շ է մի կէմբըն իսկ հնապալզ
Հէց բըրտու ու մասան շա՞րթը ճուռանու : »

Ցուպոն ասաց . « Այ դու տեսքի հետամուռ,
Ըզուշացիր սէրերից այց անօպաւ .
Չընան զարդի փըլերց զու վիրատ,
Սըրտամաւ ունին միան վըշամբ բիւրաւոր .
Կարուն ինչքան էլ գերեկի է և չըքնազ,
Հըրապարցը շա՞տ շաս եօթն որ է, առա՞զ .
Երբ սէրն արբան ուրուսին մի սամի
Ո՞ր լորջ սըրտի աստամակին չէ արժամի :
Վարդի ժըրալից, որ սիրու է բու սրախն,
Գիշեր ցերեկ արտասուռ ևն բարպին . »

Բայց ինձ լրսիր . վարդն որ բացւում է գարնան,
Զի ծըլպուում քեզ, ծիծաղու է քո վըրան» :

Ա Ռ Ա Կ

Մի թագաւոր մի լուսնագեղ գումարու ունէր,
Տեսունիների միրաց սիրով կ արիւնէր .
Միրը արթուն նըրուն էր միշա պատակում,
Նրան որ զինավ իր աչերը չէր փափում .
Գէմբէ էր քափոր, նըրը իրու մուշկ էր աճում,
Երրոնիրից սուտակն ինքն էր աճում .
Իր պեղու որ մի շամանդրա էր ցոյց տար,
Հասու լինել չէր կարող ոչ մի հնանձար .
Իսկ շաբարը թէ նրա շըրթանց համն առնէր,
Ամօթից կը հաւէր կա կը ասաւէր :
Յանձնած մի օր մի գէրովիշ անցինեալիս,
Աչք ընկաւ այս լուսատու լուսնեալիս .
Գէրվիշն ունէր ձունին բրոնած մի կէս հաց,
(Միւս կէսը հացատանն էր ճուռացած) .
Ճէնց որ աչքը ընկաւ լուսի այրուին,
Երարեցաւ, վեր ճըգից հացը զեաին .
Աղջինին անցաւ կրտակի պէս առնէւցից,
Անուշ անուշ ծրպացաց միրուն այրուից .
Ենք գէրվիշը հէնց որ ժըպիտր այրուէւս,
Արիւնաաց խոլոս գամին գրուէցաւ .
Որումիրն էխս հաց մընաց կէս նոզի —
Ենթարկեցաւ այսաէկ կըրկին զըրկանիք .
Գիշեր ցերեկ չէր մօտնում քունն աչքին,
Շունչ չէր առնու լաց ու կոճից զաւագանի .
Արբանանուն ծրպան էր միշա միտ բիրում
Եւ աչքիրից աղի արցունց անձրեւում :
Այսպէս զըմած ճընաց ուղիղ եօթ տարի ,
Ենիերի հետ, փողոցունը իր եարի .
Նախունիներ ու ծառաները աղջընան
Նըրկութիւնն է զարմացան ու զայրացան .
Եւ վրձնեցն, որ դէրվիշն խիստ զասեն,
Նրան գառածած մոմի նըման զըրկասան .
Նամուկ կանեց աղջին իր ճուռ գէրուիշն .
Ասու . « Անմելց, ով կը սոյ ինձ քեզ պէսսին .
Վէ՛ր կաց զըն, քանի զըլիքը դրուու է,
Թէ չէ շատուու սուըր զըլիքը կը հասէ : »

— Երբվիշն ասաց . « Ես ան օրից եճ մեռած,
Որ օրից որ փարուս միրուց է կըսա .
Թէ ինձ նըման բիւրաւունն էլ զունէն,
Գեղցկութիւնն արծանի՛ է այց դունին .
Բայց այժմը որ ըստամիւռ եճ ի զու,
Մի հարց սոնին, պատափանը ինչնորեն տուր .
Ինչու զու ինձ ծրպացար այն ճամանակ,
Քանի որ զամաս հասերու էր սուր զամակ ! ...
Աղջինին ասաց . « Յափտամկամ առենելով
Միծան եկաւ, ծիծաղուց հետո կիրազ .
Ես վել վրայ կարու ի մի սամի,
Բայց լորջ սըրտի աստամակին չէ արժամի :
Վարդի ժըրալից, որ սիրու է բու սրախն,
Գիշեր ցերեկ արտասուռ ևն բարպին . »

1910 Փետ. 4

Փարզ

Թրցմ. պարակերենց

ՄԵՄՐՈՒ ՎՐԱՅԱ. ՄԱՐԿՈՒՑԵԱՆ